

Chvojka, Ondřej; Menšík, Petr

Nové nálezy žeber ze starší doby bronzové z jižních Čech

Studia archaeologica Brunensia. 2014, vol. 19, iss. 1, pp. [95]-111

ISSN 1805-918X (print); ISSN 2336-4505 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129973>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ONDŘEJ CHVOJKA – PETR MENŠÍK

NOVÉ NÁLEZY ŽEBER ZE STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ Z JIŽNÍCH ČECH

Článek přináší základní informace o nových nálezech měděných žeber z jihočeského regionu. Tato typická forma měděné suroviny zde byla v posledních několika letech nalezena v celkem 11 depotech a v sedmi případech jako ojedinělé nálezy. Nově tak bylo získáno celkem 546 celých či zlomků žeber, čímž se počet tohoto typu artefaktu v jižních Čechách více než zdvojnásobil. Vzhledem k přesné lokalizaci všech souborů se významně zvýšila i jejich informační hodnota, především ve vztahu k okolní krajině a k soudobému osídlení. Většina nových nálezů žeber byla podrobena spektrálními analýzám a v jednom případě se podařilo získat i radiokarbonové datum z provázku, spojujícího svazky žeber. Autoři se zamýšlejí nad možným vysvětlením těchto surovinových depotů, které evokují průběh dálkových komunikací a snad i případná (i když dosud neidentifikovaná) lokální metalurgická centra. U některých depotů je také možné uvažovat o jejich symbolickém významu.

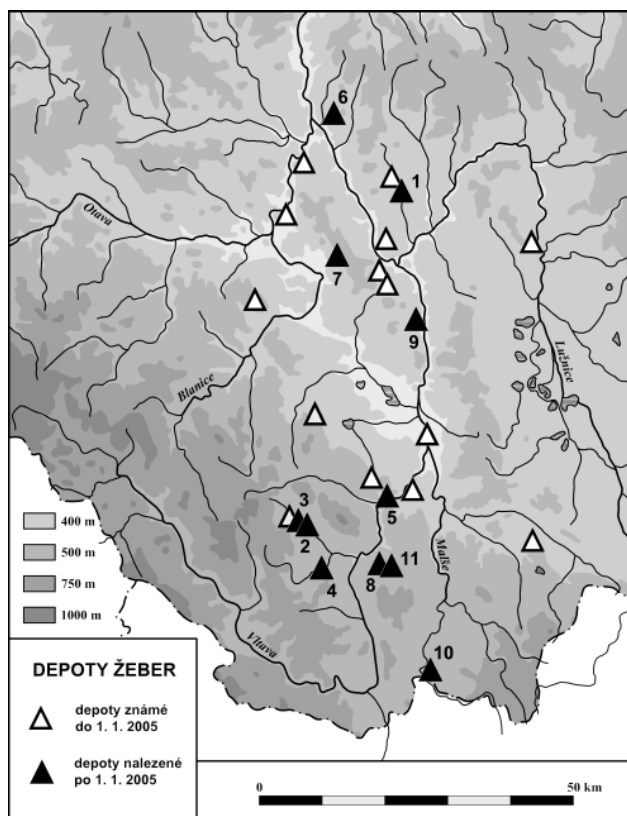
jižní Čechy – starší doba bronzová – měděná žebra – surovinové depoty – dálkové kontakty

New finds of Early Bronze Age rib ingots from South Bohemia. The article presents basic information on new finds of copper rib ingots from South Bohemia. This typical form of raw copper was found here in the past few years in a total of 11 hoards; in seven cases stray finds occurred. This collection of newly discovered finds comprises 546 entire or fragmented copper ribs, doubling the number of such artefacts in South Bohemia. Since all the assemblages were precisely located, their informational value is greater, above all in relation to the surrounding landscape and contemporaneous settlements. Most of the new finds of rib ingots have undergone spectral analyses, and in one case even a radiocarbon date has been obtained from a cord tying together bundles of ingots. The authors try to interpret these raw material hoards, which indicate the course of long-distance trade routes and perhaps also the existence of possible (though as yet unidentified) local metallurgical centres. With respect to several hoards a symbolic meaning might also be considered.

south Bohemia – Early Bronze Age – copper rib ingots – raw material hoards – long-distance contacts

1. Úvod

K charakteristickým kovovým artefaktům závěrečné fáze starší doby bronzové patří měděná (výjimečně i bronzová) žebra, která jsou na našem území geograficky koncentrována především do jižních Čech. Jejich výrazného výskytu v uvedené oblasti si již před lety povšiml L. Hájek (1954, 144–149, 176–177), větší pozornost jihočeským žebřům pak věnovali zejména B. Bath-Bílková (1973, 30, 37, obr. 5, 6), J. Havlice (2000, 75–81) a V. Moucha (2005, 37–42). Novými depoty, objevenými mezi roky 2005 a 2008, se detailně zabývali O. Chvojka a J. Havlice (2009; viz též *Frána – Chvojka – Fikrle 2009*), kteří přinesli i zatím poslední komplexní přehled hromadných nálezů žeber v jihočeském regionu. Od té doby však v jižních Čechách přibýlo několik dalších depotů i ojedinělých nálezů žeber, které zatím nebyly podrobněji zpracovány ani vyhodnoceny (stručné zmínky o některých depotech viz *Chvojka et al. 2011*). Předložený příspěvek si ovšem neklade za cíl detailní a komplexní publikaci uvedených nových nálezů, která bude předmětem samostatné připravované monografie. Naším záměrem je především přinést základní souhrn většinou dosud nezveřejněných poznatků se zaměřením na geografické a sídelně-topografické vztahy depotů jihočeských žeber (obr. 1).

Obr. 1. Depoty žeber v jihočeském regionu. Čísla u nově objevených depotů odpovídají soupisu v textu. Grafika O. Chvojka.

2. Základní charakteristika žeber

Žebra či žebrované ingoty patří k typickým artefaktům závěru starší doby bronzové především v alpských regionech, v jižním Německu, Horních Rakousích a v jižních Čechách (souhrnně *Menke 1982; Eckel 1992*); mimo tyto oblasti se objevují jen sporadicky (např. střední a severozápadní Čechy: *Moucha 2005, 37–43, Abb. 12, 13*; Dolní Rakousy, jihozápadní Německo aj.: *Bath-Bilková 1973, 30, 37–38, obr. 6; Lenerz-de Wilde 1995, 293, Karte 4; Krenn-Leeb 2006, Abb. 1*), nebo nejsou doloženy vůbec. Jedná se o měděné či výjimečně bronzové pruty se zahrocenými či zaoblenými konci, které bývají obvykle v různé míře stočené do podoby písmene „C“, zejména subtilnější a miniaturní formy však jsou zpravidla ploché. Typologicky jsou žebra dělena do několika skupin (shrnutí viz *Moucha 2005, 37*), dosud nevyřešenou otázkou zůstávají chronologické vztahy mezi nimi. Všeobecně se předpokládá vývoj žeber ze starších hřivnovitých ingotů, jak naznačují některé přechodné formy (např. *Möslein 2008, III, Abb. 1*). Naprostá většina žeber pochází z hromadných, příp. z ojedinelých nálezů, zatímco v sídlištním či hrobovém kontextu prakticky zcela chybějí. Masový výskyt žeber v depotech podporuje obecně rozšířený názor o primární funkci těchto předmětů jako surovinových polotovarů, mimo to se však objevila teorie i o jejich účelu jako předmincovních platidel (*Lenerz-de Wilde 1995, 299, 311–321*).

3. Seznam nových nálezů žeber z jihočeského regionu

Následující soupis obsahuje všechny jihočeské hromadné i ojedinelé nálezy žeber, učiněné v jihočeském regionu od roku 2005 do poloviny roku 2012. Žádný z nich tedy nebyl zveřejněn v poslední syntéze od V. Mouchy (2005) a jen některé z nich byly alespoň předběžně publikovány v dílčích studiích a článcích.

3.1. Hromadné nálezy

1. Bernartice (okr. Písek)

- Akce: nález anonymního hledače pomocí detektoru kovů v srpnu 2008, následný průzkum R. Krajíce a F. Jandy z Husitského muzea v Táboře.
- Lok.: louka při východním okraji obce, jižně od silnice do Tábora.
- Nález: celkem 56 žeber či jejich zlomků a 1 zlatý kroužek nalezené *in situ* v jedné koncentraci.
- Ulož.: M Tábor, inv. č. AP 1009–1060.
- Lit.: *Krajíc 2011*.

2. Chvalšiny (okr. Český Krumlov) – depot žeber II

- Akce: nález A. Kvíze z Chvalšin pomocí detektoru kovů v listopadu 2007. Následné opakované dohledávání a sondáž pod vedením O. Chvojky.

Obr. 2. Chvalšiny II. Skupina žeber z depotu druhotně přemístěného orbou. Podle *Chvojka – Havlice 2009*.

- Lok.: jižní svah návrší navazující na jihovýchodní straně na vrch Sv. Kříže, jižně od Chvalšín.
- Nález: celkem 66 žeber či jejich zlomků rozptýlených v ornici na ploše cca 15 × 15 m (obr. 2). Místem jejich původního uložení by snad mohla být dutina ve skalním výchozu.
- Ulož.: M Český Krumlov, přír. č. 2/09.
- Lit.: *Chvojka – Havlice 2009*, 67–73.

3. Chvalšiny (okr. Český Krumlov) – depot žeber III

- Akce: nález A. Kvíze z Chvalšín pomocí detektoru kovů v červnu 2011. Místo nálezu následně ověřil a zdokumentoval O. Chvojka.
- Lok.: jihozápadní okraj lesa vlevo od silnice z obce do Ktiše, 430 m východně od Chvalšínského potoka.
- Nález: depot celkem 25 žeber (a 10 drobných zlomků z těchto žeber) byl nalezen na svahu v blízkosti většího přirozeného kamene, který mohl sloužit jako orientační bod. Žebra se nacházela v dutině mezi přirozeně se zde vyskytujícími kameny a byla údajně vyskládána ve dvou vrstvách na sobě.
- Ulož.: JČM České Budějovice, sine.
- Lit.: nepublikováno.

4. Kladenské Rovné (okr. Český Krumlov)

– Akce: nález Jiřího Hála z Českého Krumlova dne 25. 3. 2012 pomocí detektoru kovů. Místo nálezů následně ověřil a zdokumentoval O. Chvojka.

– Lok.: prudký jižní svah zalesněného návrší (kóta 678 m), cca 1200 m jihozápadně od centra obce Kladenské Rovné.

– Nález: celkem 43 celých či velkých fragmentů žeber a 29 malých zlomků žeber. Žebra byla uložena do prosté země, v jamce o průměru cca 50 cm a v hloubce 40–50 cm pod dnešním povrchem (obr. 4).

– Ulož.: M Český Krumlov, sine.

– Lit.: nepublikováno.

5. Křemže (okr. Český Krumlov)

– Akce: nález Jiřího Hála a Michala Panyka z Českého Krumlova dne 13. 3. 2011 pomocí detektoru kovů. Místo nálezů následně ověřil a zdokumentoval O. Chvojka.

– Lok.: prudký jižní svah nad Vltavou v poloze Uhlířská stráň, 1000 m severovýchodně od Dívčího Kamene.

– Nález: 1 celé a 5 zlomků z min. dvou dalších miniaturních žeber se nacházely v prosté zemi při úpatí výraznější skalky.

Obr. 3. Kladenské Rovné. Uložení žeber in situ. Foto nálezce (J. Hálek, 25. 3. 2012).

- Ulož.: M Český Krumlov, sine.
- Lit.: nepublikováno.

6. Kučeř (okr. Písek)

- Akce: nález Aleše Nováka ze dne 7. 4. 2011 pomocí detektoru kovů. Místo nálezů následně ověřili, zdokumentovali a provedli vyzvednutí depotu P. Menšík a M. Procházka. Společně s depotem byly odebrány vzorky zeminy, na kterých budou provedeny dodatečné environmentální analýzy.
- Lok.: mírný jihozápadní svah v lese Braník nad řekou Vltavou, 1300 m jihovýchodně od Kučeře a 450 m jihozápadně od hájovny U Křížku.
- Nález: nález 60 žeber. Žebra byla uložena 45 cm hluboko v mělké jamce (průměr 40 × 40 cm, hloubka 16 cm) vyhloubené do podloží (obr. 4). Nad depotem se nacházela 30 cm silná kulturní vrstva s menším množstvím drobných uhlíků a keramické zlomky z doby bronzové (?).
- Ulož.: JČM České Budějovice, inv. č. A 31434–31493.
- Lit.: nepublikováno.

7. Paseky (okr. Písek)

- Akce: nález K. Podhorského z Protivína v roce 2009 pomocí detektoru kovů. Další žebra zde objevili při následném průzkumu J. Fröhlich a J. Jiřík.
- Lok.: pole na západním okraji obce Nuzov.
- Nález: celkem 65 převážně zlomků měděných žeber, druhotně přemístěných orbou a nalezených rozptýleně na větší ploše.

Obr. 4. Kučeř. Uložení žeber in situ. Foto P. Menšík.

Obr. 5. Přídolí. Začištěná kamenná schránka, v níž byl uložen depot žeber. Podle Chvojka – Havlice 2009.

– Ulož.: M Písek, inv. č. A 20529–20562.

– Lit.: Fröhlich – Jiřík 2011, 18.

8. Přídolí (okr. Český Krumlov)

– Akce: nález Jiřího Hála a Petra Zronka z Českého Krumlova dne 2. 8. 2005 pomocí detektoru kovů. Místo nálezů následně ověřili a zdokumentovali O. Chvojka a P. Effenberková.

– Lok.: terasa nad potokem při úpatí návrší Jezvinec.

– Nález: depot 88 žeber (10 celých, ostatní zlomky různé velikosti) se nacházel v uměle vytvořené dutině mezi kameny (obr. 5).

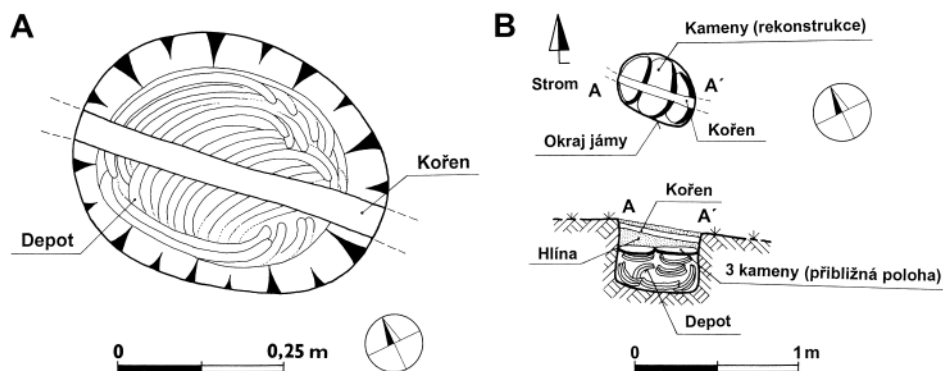
– Ulož.: JčM České Budějovice, inv. č. A 26900–26987.

– Lit.: Chvojka – Havlice 2009, 51–58.

9. Purkarec (okr. České Budějovice)

– Akce: nález Ladislava Sokola z Týna nad Vltavou dne 14. 4. 2007 pomocí detektoru kovů. Místo nálezů následně ověřil a zdokumentoval O. Chvojka.

– Lok.: mírný východní svah při vrcholu návrší Strážišťe západně od obce.

Obr. 6. Purkarec. Kresbna rekonstrukce způsobu uložení depotu. Podle *Chvojka – Havlice 2009*.

- Nález: depot 74 celých žeber byl uložen v jamce překryté třemi kameny (obr. 6). Žebra byla svazována patrně po 5 kusech provázky z organického materiálu.
- Ulož.: M Týn nad Vltavou, inv. č. 43842–43916.
- Lit.: *Chvojka – Havlice 2009*, 59–67.

10. Rychnov nad Malší (okr. Český Krumlov)

- Akce: nález Martina Novotného z Boršova v říjnu 2010 při sběru kamenů. Místo nálezu následně ověřil a zdokumentoval O. Chvojka.
- Lok.: návrší jihozápadně od obce, nad nivou horního toku Malše.
- Nález: depot 26 celých žeber, rozptýlených mezi kameny bez jakéhokoliv vyskládání (obr. 7). Nelze vyloučit druhotné přemístění žeber v souvislosti s nedalekým kamenolomem.
- Ulož.: JČM České Budějovice, inv. č. A 31407–31432.
- Lit.: *Chvojka 2011*.

11. Zahrádka (okr. Český Krumlov)

- Akce: nález Petra Zronka a Vladimíra Říhy z Českého Krumlova dne 26. 3. 2011 pomocí detektoru kovů. Místo nálezu následně ověřil a zdokumentoval O. Chvojka.
- Lok.: vrcholový hřbet návrší Bučina, 900 m západně od centra obce Zahrádka.
- Nález: depot 54 žeber či jejich zlomků byl zapuštěn v areálu mohylového pohřebiště (s prokázanými nálezy mj. ze starší doby bronzové) mimo mohylové násypy, na mírném jižním svahu. Naprostá většina žeber se nacházela koncentrovaná v lesní hnědé hlinité půdě s velkým množstvím kamenů lokálního původu, v prostoru 40 × 35 cm.
- Ulož.: u nálezů.
- Lit.: nepublikováno.

3.2. Ojedinělé nálezy

12. Čertyně (okr. Český Krumlov)

- Akce: nález Michala Panyka z Českého Krumlova v létě 2009 pomocí detektoru kovů.
- Lok.: pole východně od obce.
- Nález: 1 zlomek měděného žebra.
- Ulož.: JčM České Budějovice, inv. č. A 27293.
- Lit.: *Fröhlich – Chvojka – Jiřík 2010, 75.*

13. Dobřejice (okr. Tábor)

- Akce: nález R. Hanzala ze Sezimova Ústí na podzim 2011 pomocí detektoru kovů.
- Lok.: pole jihozápadně od obce, u myslivny Staré Paseky, na poli v blízkosti Dobřejického potoka na terase nad řekou Lužnicí.
- Nález: 1 zlomek měděného žebra.
- Ulož.: prozatím u nálezce.
- Lit.: nepublikováno.

14. Kladné (okr. Český Krumlov)

- Akce: nález Petra Zronka z Českého Krumlova v červnu 2006 pomocí detektoru kovů.

Obr. 7. Rychnov nad Malší. Místo nálezu depotu žebber. Foto O. Chvojka.

- Lok.: jižní svah bezejmenného návrší 850 m JJV od Kvítkova Dvora.
- Nález: 2 spojitelné zlomky jednoho měděného žebra.
- Ulož.: JčM České Budějovice, inv. č. A 27908.
- Lit.: *Chvojka – Červenka 2008, 99.*

15. Kladné (okr. Český Krumlov)

- Akce: nález Jiřího Hálka a Michala Panyka z Českého Krumlova v lednu 2008 pomocí detektoru kovů.
- Lok.: vrchol kopce „Nad mlýnem“, 20 m východně od kóty.
- Nález: 1 drobný zlomek měděného žebra (?).
- Ulož.: M Český Krumlov, přír. č. 33/08.
- Lit.: *Chvojka – Červenka 2008, 99.*

16. Milenovice (okr. Písek)

- Akce: nález V. Píchy z Krajníčka v roce 2011 pomocí detektoru kovů.
- Lok.: pole 370 m jihovýchodně od vrchu Radování.
- Nález: 1 zlomek měděného žebra.
- Ulož.: M Písek, přír. č. 261/11.
- Lit.: *Chvojka – Fröhlich 2013, 82.*

17. Olešná (okr. Písek)

- Akce: nález Z. Macka z Písku v roce 2011 pomocí detektoru kovů.
- Lok.: v lese na pravém břehu Vltavy nad srázem do rokle.
- Nález: 1 celé měděné žebro.
- Ulož.: u nálezce.
- Lit.: *Chvojka – Fröhlich 2013, 83.*

18. Písecká Smoleč (okr. Písek)

- Akce: nález anonymního nálezce v roce 2010 pomocí detektoru kovů.
- Lok.: v lese jižně od silnice do Olešné, prudký svah nad chatovou osadou u Orlické přehrady.
- Nález: 1 celé měděné žebro.
- Ulož.: M Písek.
- Lit.: nepublikovaná ústní informace J. Jiřika a M. Ptáka z M Písek.

4. Souhrn poznatků o jihočeských nálezech žeber

Nové soubory žeber z jihočeského regionu představují výrazné kvantitativní i kvalitativní obohacení pramenného fondu tohoto typu artefaktu. Z kvantitativního hlediska představuje 546 žeber z celkem 11 nových depotů a 7 ojedinělých nálezů více než dvojnásobné navýšení tohoto typu předmětu v jižních Čechách (tab. 1). Naprostá většina starých i nově nalezených žeber pochází z hromadných nálezů (celkem 930 žeber z 27 depotů), 11 žeber bylo nalezeno ojediněle a 15

žeber bylo uloženo ve dvou mohylových pohřebištích (srov. *Chvojka – Havlice 2009, tab. 4*). Žádný z nově objevených depotů sice svým počtem nepřevýšil dosud největší soubor z Havaldu u Chvalšín s dodnes dochovanými 114 žebry (přičemž původní počet je odhadován na asi 300; *Moucha 2005, 106*), mnohé však přesáhly počet 50 žeber, a zařadily se tak k největším depotům tohoto typu (Přídolí – 88 ks, Purkarec – 74 ks, Chvalšiny II – 66 ks, Paseky – 65 ks, Kučeř – 60 ks, Bernartice – 56 ks, Zahrádka – 54 ks).

Žebra starší doby bronzové, jižní Čechy	Počet lokalit			Počet žeber
	depoty	ojedinelé nálezy	nálezy z mohyl	
Stav k 1. 1. 2005	16	4	2	410
Stav k 1. 7. 2012	27	11	2	956
Přírůstek	11 (+ 69 %)	7 (+ 175 %)	0	546 (+ 133 %)

Tab. 1. Přehled stavu poznání jihočeských žeber. „Počty žeber“ udávají celkové množství včetně zlomků (vyjma těch, které lze jednoznačně spojit do jednoho exempláře), u sporných údajů je uveden minimální počet jistých exemplářů. Data pro starší nálezy podle *Moucha 2005* a *Chvojka – Havlice 2009*.

Všechny nově získané depoty potvrzují známou skutečnost, že v jednom souboru se nacházejí pouze žebra jednoho typu (s jedinou výjimkou depotu z Temelína: *Moucha 2005, Abb. 12*) – ve všech nových jihočeských depotech se přitom jedná buď o žebra typu München-Luitpoldpark (Paseky, Přídolí), o typ Bermatingen (Bernartice, Chvalšiny II, Chvalšiny III, Kučeř, Kladenské Rovné, Purkarec, Rychnov nad Malší, Zahrádka), anebo v jediném případě (Křemže) o miniaturní žebra. Až na naprosté výjimky jsou přitom depoty žeber složeny z artefaktů tohoto typu; jediným jihočeským depotem žeber, obsahujícím i další výrobek, je nedávno objevený depot z Bernartic, jehož součástí byl i zlatý kroužek (*Krajč 2011, obr. 2*). Jedinou nám známou analogii představuje depot z bavorské lokality Greding, který vedle 36 žeber a 4 bronzových seker obsahoval i 4 zlaté kruhové šperky (*Nadler 2006*).

Některé depoty obsahovaly pouze celá žebra, příp. drobné zlomky z nich odložené (Purkarec, Rychnov nad Malší, Chvalšiny III, Kučeř), u jiných jsou v různé míře zastoupena vedle celých i již v pravěku zlomená žebra. Jestli lze v této skutečnosti spatřovat odlišné významy těchto depozit, je ovšem diskutabilní.

Neméně významný je kvalitativní přínos nových nálezů žeber. Oproti velké části starších souborů se u všech nově objevených depotů i ojedinelých nálezů jedná o přesně lokalizované entity, které byly prakticky ve všech případech odborně archeologicky ověřeny a alespoň rekonstrukčně dokumentovány. V případě depotu v Kučeři došlo po jeho částečném odkrytí nálezcem k jeho odbornému archeologickému odkryvu (obr. 4) a odebrání environmentálních vzorků. Se značnou pravděpodobností se rovněž jedná o kompletní soubory, i když vzhledem k neodbornému odhalení a vyzvednutí většiny z nich nelze vyloučit ponechání si některých žeber nálezci. Pokud však k tomu došlo, lze snad předpokládat, že by se jednalo pouze o jednotlivé předměty.

Větší část z nově objevených žeber byla záhy či velmi brzy po svém odevzdání do muzejních sbírek (či alespoň po poskytnutí k dokumentaci) podrobena moderním spektrálním analýzám (některé již byly i publikovány: *Frána – Chvojka – Fikrle 2009; Frána 2011*), které většinou potvrdily běžnou surovinovou skladbu žeber, ve třech případech (depoty Purkarec a Rychnov nad Malší, ojedinělý nález Kladné) však přinesly zcela nečekané zjištění extrémně zvýšeného množství olova, které zatím neumíme vysvětlit.

Zmíněný depot z Purkarec poskytl rovněž drobný zbytek organického provázku, jímž byla žebra svazována do svazků. Význam tohoto organického fragmentu však tkví především ve skutečnosti, že z něj bylo získáno první a zatím jediné radiokarbonové datum, vztahující se k žebřům starší doby bronzové; po kalibraci a s přesností na 91,5 % se jedná o interval 1775–1631 cal. BC (*Chvojka – Havlice 2009, 77, obr. 31*).

5. Sídlně-topografická charakteristika jihočeských nálezů žeber

Depoty žeber jsou podle současného stavu poznání doloženy ve všech hlavních jihočeských sídelních mikroregionech starší doby bronzové, v některých jsou však více koncentrované (obr. 1). Zejména díky novým nálezům je nejvýraznější kumulace žeber patrná v nejjihnější části jihočeského regionu, tj. na Českokrumlovsku. Tento stav odráží jak komunikační význam horních toků Vltavy a Malše pro dopravu měděné suroviny do nitra Čech, tak i zvýšenou aktivitu a spolupráci místních hledačů s archeologickými institucemi. Menší koncentraci nálezů žeber lze pozorovat také v širším okolí soutoku Lužnice a Vltavy.

Většina jihočeských depotů žeber je vázaná na hlavní říční toky regionu, podél nichž lze oprávněně předpokládat nejvýznamnější dálkové komunikace – řeky Vltavu, Malší, Otavu a Lužnici. Některé soubory jsou však od těchto vodních toků poměrně značně vzdálené, a lze tak u nich uvažovat o vztahu k místním vodotečím, snad komunikacím lokálního charakteru. Nejzřetelněji je to patrné v případě potoků Polečnice a Chvalšinského západně od Českého Krumlova, odkud pocházejí čtyři depoty žeber. Zejména tři z nich, nalezené ve vzájemné vzdálenosti několika stovek metrů na katastru Chvalšín, naznačují snad i možnost lokálního výrobního střediska, které však zatím nebylo identifikováno.

Nově objevené depoty žeber nebyly bezprostředně vázané na žádnou výraznou přírodní dominantu v okolí (vrchol kopce, výrazný skalní blok atd.), která by mohla ukazovat na případné rituální důvody k jejich uložení. Některé depoty byly sice vytrženy orbou z místa jejich původního uložení (Chvalšiny II, Paseky), to se však muselo nacházet v jejich bezprostředním okolí. Ve čtyřech případech (Chvalšiny III, Kladenské Rovné, Křemže, Přídolí) byly depoty objeveny v místě či poblíž výrazného kamene či skalního bloku, které by v teoretické rovině mohly napomoci při orientaci a k případnému opětovnému dohledání místa uložení. Depot z Kučeře se nacházel v blízkosti podmáčeného místa v lesním prostředí, které mohlo být v minulosti prameništěm nevýrazné vodoteče. Nález byl také překryt

poměrně výraznou kulturní vrstvou obsahující fragmenty pravěké keramiky, nelze proto vyloučit, že byl deponován v místě soudobého (?) sídliště.

Mimo uvedený případ nebyl zatím žádný z jihočeských depotů (ani ojedinělých nálezů) žeber nalezen v přímé vazbě na soudobá sídliště. Některé depoty se nacházejí zcela mimo tehdejší osídlení, tj. dle současného stavu našeho poznání v tehdy neobydlené krajině (zejména Rychnov nad Malší, Březí u Trhových Svinů), jiné byly uloženy na okrajích sídelních mikroregionů (např. Kladenské Rovné, Zahradka, Přídolí, ojedinělý nález z Dobřejic). Avšak ani depoty přímo z centrálních sídelních míst nebyly prokazatelně vázané na konkrétní soudobé rovinné či výšinné sídliště.

Samostatnou problematiku představuje ukládání starobronzových depotů v areálech mohylových pohřebišť, jak je dnes v jižních Čechách bezpečně prokázáno již v několika případech (srov. *Chvojka – Frána – John – Menšík 2009*). Z jihočeských depotů žeber sem lze bezpečně zařadit nově objevený soubor ze Zahradky, který byl uložen nedaleko několika mohyl. Jejich datace sice zatím není jistá, vzhledem k ojedinělým bronzovým artefaktům staro- a středobronzového stáří z areálu mohylníku lze však o nějakém vztahu obou těchto komponent alespoň hypoteticky uvažovat¹. V tomto kontextu je pak třeba zmínit i staré nálezy žeber z mohyl u Starého Sedla a Hluboké nad Vltavou, u nichž vzhledem k chybějící dokumentaci nelze bohužel dnes již rozhodnout, zda tvořily součást hrobové výbavy zemřelého, či zda se jednalo o depozitum do mohylového násypu. Snad se lze přiklonit spíše k druhé možnosti, neboť u žádných z dobře dokumentovaných nálezů žeber se prozatím neprokázala jejich funkce jako součástí hrobové výbavy.

Pokud je možné rekonstruovat místo uložení nově objevených depotů, pak u většiny z nich nebylo výrazným způsobem upravováno. Žebra byla uložena buď v přirozené, případně v uměle vytvořené dutině ve skále nebo mezi kameňy (Chvalšiny II a III, Přídolí, Rychnov n. M., Zahradka: obr. 5, 7–8), anebo v jamce zahloubené do podloží (Bernartice, Kladenské Rovné, Kučeř, Purkarc: obr. 3, 4, 6); u některých depotů je pak přesná rekonstrukce jejich nálezového prostředí nejistá (Křemže, Paseky). Vzhledem k tomu, že ve většině případů došlo k neodbornému vyzvednutí depotů nebo se nálezy nenacházely v místě primárního uložení, není většinou možné s jistotou říci, jakým způsobem byla žebra původně uložena a byla-li nějak záměrně vyskládána. U nálezů z Purkarc lze dle amatérsky pořízené fotografické dokumentace rekonstruovat uložení žeber ve svazcích, svazovaných organickým provázkem po pěti (obr. 6). Patrně všechna žebra z Bernartic (včetně zlatého šperku) se našla v jednom korozi propojeném svazku. V případě depotu Chvalšiny III byla žebra pravděpodobně vyskládána ve dvou vrstvách na sobě, v Kučeři se nacházela ve skupinách při sobě (30 + 10 + 10 + 10 kusů), žádný provázek na svazování zde však nebyl

¹ Zatím nepublikované nálezy z doby bronzové ze Zahradky jsou v současné době zpracovávány v Jihočeském muzeu a Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích a budou zveřejněny v samostatné studii.

– na rozdíl od depotu v Purkarci – pozorován (obr. 4). Údajně zcela bez nějakého uspořádání byla deponována žebra v Přídolí, Kladenském Rovném (obr. 3) a Zahrádce.

6. Pokus o interpretaci jihočeských nálezů žeber

Nemá na tomto místě smysl opakovat mnohokrát publikované názory na důvody ukládání depotů žeber (shrnutí viz *Chvojka – Havlice 2009, 82–83*), v následující pasáži se proto zaměříme pouze na zde pojednávané nové soubory. Je nepochybné, že v hromadných nálezech žeber můžeme vidět primárně sklady měděné suroviny, která, jak naznačily i provedené spektrální analýzy, měla svůj původ v alpských ložiskách. V tomto kontextu je tedy příznačné, že mnoho nově objevených depotů kopíruje předpokládané hlavní komunikační tepny, probíhající zhruba v severo-j jižním směru napříč jihočeským regionem, a spojující tak jižní alpské a podunajské regiony s centrálními oblastmi Čech. Zejména depoty z jižního okraje regionu evokují přechody přes tehdy jinak neosídlenou krajinu (symbolické uložení depotů při vstupu do České kotliny?). Možná, že právě v oblasti dnešního Českokrumlovska probíhala také výměna či směna dopravované suroviny mezi obchodníky a místní populací, která se pak mohla podílet na její další distribuci či zpracování; jedná se ovšem jen o hypotézu bez konkrétního dokladu.

Neméně zajímavý je rovněž fakt, že se depoty žeber koncentrují právě v regionu, který byl dosud považován za primárně tranzitní, zatímco dále na sever se nálezy žeber objevují jen sporadicky. Nabízí se tak teoretická možnost lokálního zpracování žeber přímo v jižních Čechách (viz např. výše uvedená koncentrace tří depotů u Chvalšín), dosud však pro to nemáme žádné jednoznačné doklady. Z jižních Čech sice pochází několik kadlubů i dyzen datovaných do starší doby bronzové (*Blažek – Ernée – Smejtek 1998, 190–193*), prozatím jediným místem s alespoň nepřímo naznačenou metalurgickou činností je však jen sídliště u Hostů, které zatím nebylo podrobněji zpracováno a vyhodnoceno (srov. *Beneš 1988*).

Pro případné votivní důvody uložení depotů žeber nejsou v jižních Čechách zatím žádné jednoznačné doklady. Speklativně lze uvažovat o hlubším významu např. zlatého šperku v případě depotu z Bernartic, svazků pětic žeber či jejich násobků u depotů z Purkarce a Kučeře či extrémního množství olova v žebrech z Purkarce a Rychnova nad Malší, skutečné důvody přítomnosti těchto prvků však neznáme.

Nejistotu máme i u interpretace ojedinělých nálezů celých nebo zlomků měděných žeber: může se jednat jak o náhodné ztráty artefaktů, tak o pozůstatky větších nedochovaných souborů. Vyloučit ovšem nemůžeme ani záměrná uložení některých předmětů, jak by mohl naznačovat např. jeden zlomek z vrcholu kopce u obce Kladné (viz lokalitu č. 15).

7. Závěr

Nálezy z posledních let významně rozšířily naše poznání jednoho z fenoménů závěru starší doby bronzové – formy měděné suroviny v podobě tzv. žeber. Cílem našeho článku nebylo podat vyčerpávající syntézu problematiky, ale pouze stručně shrnout informace o jejich nejnovějších a částečně dosud ještě nezveřejněných hromadných i ojedinělých nálezech z jižních Čech a nastínit informační potenciál těchto artefaktů. Stále přibývajících nálezy žeber naznačují nejen úroveň a intenzitu tehdejší metalurgické produkce a distribuce surovin, ale dokládají i intenzivní dálkové kontakty. V neposlední řadě naznačují i hlubší, symbolický či snad i sakrální význam kovu pro tehdejší společnost. Vždyť v archaických společnostech měla metalurgie nepochybně velmi silný vztah k mytologii a náboženství (srov. *Eliade 2000; Salaš 2005, 229–230*), jak ostatně přesvědčivě prokázal i sám jubilant (např. *Podborský 2006, 269*). Věříme, že po plánovaných detailních analýzách a vyhodnocení nově získaných nálezů žeber budeme schopni alespoň některé ze zde vyčenených hypotéz potvrdit či upřesnit.

Literatura

- Bath-Bílková, B. 1973:* K problému původu hřiven, *Památky archeologické* 64, 24–42.
- Beneš, A. 1988:* Sídliště ze starší doby bronzové u Hostů, České Budějovice (Zpráva o předstihovém výzkumu za léta 1981–1985), *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 5, 7–26.
- Blažek, J. – Ernée, M. – Smejtek, L. 1998:* Die bronzezeitlichen Gußformen in Nordwestböhmen. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Nordwestböhmens 3. Most.
- Eckel, F. 1992:* Studien zur Form- und Materialtypologie von Spangenbarren und Ösenringbarren. Zugleich ein Beitrag zur Frage der Relation zwischen Kupferlagerstätten, Halbzeugproduktion und Fertigwarenhandel. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 54. Bonn.
- Eliade, M. 2000:* Kováři a alchymisté. Praha.
- Frána, J. 2011:* Analýzy prvkového složení kovu z depotů. In: Chvojka, O. et al., *Poklady doby bronzové. Nejnovější archeologické nálezy z jižních Čech*. České Budějovice, 31–34.
- Frána, J. – Chvojka, O. – Fikrle, M. 2009:* Analýzy obsahu chemických prvků nových depotů surové mědi z jižních Čech, *Památky archeologické* 100, 91–118.
- Fröhlich, J. – Chvojka, O. – Jiřík, J. 2010:* Nové ojedinělé nálezy kovových předmětů z doby bronzové v jižních Čechách, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 23, 73–90.
- Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2011:* Paseky (okr. Písek) – depot žeber. In: Chvojka, O. et al., *Poklady doby bronzové. Nejnovější archeologické nálezy z jižních Čech*. České Budějovice, 18.
- Hájek, L. 1954:* Jižní Čechy ve starší době bronzové, *Památky archeologické* 45, 115–192.
- Havlice, J. 2000:* Kontakty mezi jižními Čechami a středním Podunajím ve starší době bronzové. Praha (rkp. diplomové práce na FF UK Praha).
- Chvojka, O. 2011:* Rychnov nad Malší (okr. Český Krumlov) – depot žeber. In: Chvojka, O. et al., *Poklady doby bronzové. Nejnovější archeologické nálezy z jižních Čech*. České Budějovice, 21.
- Chvojka, O. – Červenka, E. 2008:* Nové pravěké nálezy z okolí Českého Krumlova, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 21, 97–113.
- Chvojka, O. – Frána, J. – John, J. – Menšík, P. 2009:* Dva depoty ze starší doby bronzové v areálu mohylového pohřebiště u Nové Vsi (okr. Český Krumlov), *Archeologické rozhledy* 61, 607–636.

- Chvojka, O. – Fröhlich, J. 2013:* Ojedinelé nálezy kovových předmětů z doby bronzové, dokumentované v jižních Čechách v letech 2010–2012, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 26, 77–112.
- Chvojka, O. – Havlice, J. 2009:* Měděná žebra starší doby bronzové v jižních Čechách. Nové depoty z Přídolí, Purkarce a Chvalšín, *Památky archeologické* 100, 49–90.
- Chvojka, O. et al. 2011:* Poklady doby bronzové. Nejnovější archeologické nálezy z jižních Čech. České Budějovice.
- Krajc, R. 2011:* Bernartice (okr. Písek) – depot žeber a zlatého šperku. In: Chvojka, O. et al., *Poklady doby bronzové. Nejnovější archeologické nálezy z jižních Čech. České Budějovice*, 6–7.
- Krenn-Leeb, A. 2006:* Gaben an die Götter? Depotfunde der Frühbronzezeit in Österreich, *Archeologie Österreichs* 17/1, 4–17.
- Lenerz-de Wilde, M. 1995:* Prämonetäre Zahlungsmittel in der Kupfer- und Bronzezeit Mitteleuropas, *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 20, 229–327.
- Menke, M. 1982:* Studien zu den frühbronzezeitlichen Metalldepots Bayerns, *Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege* 19/20, 1978/1979, 5–305.
- Möslein, S. 2008:* Frühbronzezeitliche Depotfunde im Alpenvorland – neue Befunde. In: Schmotz, K. (Hrsg.), *Vorträge des 26. Niederbayerischen Archäologentages. Rahden/Westf.*, 109–130.
- Moucha, V. 2005:* Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
- Nadler, M. 2006:* Gold und Bronze – Der Hortfund von Greding. In: Sommer, S. (Hrsg.), *Archäologie in Bayern. Fenster zur Vergangenheit. Regensburg*, 106.
- Podborský, V. 2006:* Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.
- Salaš, M. 2005:* Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. Brno.

NEUE FRÜHBRONZEZEITLICHE SPANGENBARRENFUNDE AUS SÜDBÖHMEN

Zu den charakteristischen Funden der Endphase der Frühbronzezeit gehören in Südböhmen die Spangenbarren, die in dieser Region am häufigsten in ganz Böhmen vertreten sind (vgl. *Moucha 2005, 37–42*). In unserem Beitrag widmen wir uns den neuen und teilweise noch nicht ausgewerteten und publizierten Funden, die in Südböhmen seit 2005 entdeckt wurden. Es handelt sich um 11 Hortfunde und 7 Einzelfunde, die insgesamt 546 Spangenbarren umfassen (Tab. 1). Diese neuen Funde stellen also einen markanten quantitativen Anstieg dieser Artefakte dar. Gleichzeitig handelt es sich auch um viel aussagekräftigere Quellen, denn im Unterschied zu den meisten älteren Funden wurden alle neu entdeckten Spangenbarrenfunde genau geortet (Abb. 2–8) und die im Falle der Hortfunde auch höchstwahrscheinlich komplett erhalten sind. Viele von diesen neuerdings erfassten Spangenbarren wurden auch mit Hilfe der Bestimmung der Elementspuren analysiert (*Frána – Chvojka – Fikrlé 2009; Frána 2011*) und von einem organischen Schnürchen vom Hortfund aus Purkarec wurde sogar ein Radiokarbondatum 1775–1631 cal. BC gewonnen (*Chvojka – Havlice 2009, 77, Abb. 31*).

Alle Spangenbarrenhorte enthielten nur diese Artefakte, die manchmal in Bündeln mit jeweils 5 oder 10 Stück deponiert worden waren; die einzige Ausnahme bildet der Hortfund von Bernartice, wo neben 56 Spangenbarren auch ein Goldring geborgen wurde (*Krajc 2011, Abb. 2*). In allen Horten wurden die Spangenbarren nur von einem einzigen Typ deponiert, wobei bei den neuen Funden die Spangenbarren vom Typus Bermatingen überwiegen (8 Hortfunde).

Die neuen Spangenbarrenhorte konzentrieren sich im südlichen Teil Südböhmens (Abb. 1), was vor allem mit einer intensiven Tätigkeit der Amateursucher und mit ihrer Zusammenarbeit mit den lokalen archäologischen Institutionen in Zusammenhang zu bringen ist. Einige von den Hortfunden wurden ganz außerhalb der damaligen Siedlungsgebiete deponiert, wie z. B. der Hortfund von Rychnov nad Malší (Abb. 1: 10). Sie können als Belege der damaligen Fernwege betrachtet wer-

den, worauf auch ihr Vorkommen überwiegend in der Nähe der südböhmischen Hauptwasserläufe (vor allem der Flüsse Vltava, Malše, Otava und Lužnice) verweist. Ihre lokale Konzentration in einigen Mikroregionen (wie z. B. bei der Gemeinde Chvalšiny, wo drei Spangenbarrenhorte gefunden wurden – vgl. Abb. 1: 2, 3) erlaubt Rückschlüsse darauf, dass es dort einige Metallwerkstätten gegeben haben dürfte; aus Südböhmen liegen uns jedoch bisher keine Belege für solche Produktionszentren vor. In einigen Fällen können auch rituelle Gründe für ihre Deponierungen in Erwägung gezogen werden.

Abb. 1. Spangenbarrenhorte in der Region Südböhmen. Die Nummerierung der neu entdeckten Depotfunde entspricht der Liste im Text. Graphik O. Chvojka.

Abb. 2. Chvalšiny II. Spangenbarren vom sekundär durch Pflügen verlagerten Depotfund. Nach *Chvojka – Havlice 2009*.

Abb. 3. Kladenské Rovné. Spangenbarren in situ. Foto des Finders (J. Hálek, 25. 3. 2012).

Abb. 4. Kučeř. Spangenbarren in situ. Foto P. Menšík.

Abb. 5. Přídolí. Steinkasten, in dem der Spangenbarrenhort deponiert war. Nach *Chvojka – Havlice 2009*.

Abb. 6. Purkarec. Zeichnerische Rekonstruktion der Deponierung des Hortfunds. Nach *Chvojka – Havlice 2009*.

Abb. 7. Rychnov nad Malší. Fundort des Spangenbarrenhorts. Foto O. Chvojka.

Tab. 1. Übersicht des Erkenntnisstandes der südböhmischen Spangenbarren. Die Anzahl der Spangenbarren versteht sich als Gesamtmenge einschl. Fragmente (ausgenommen jene, die sich eindeutig in ein Exemplar zusammenfügen ließen); bei den umstrittenen Angaben ist die Mindestanzahl der eindeutig bestimmten Exemplare angeführt. Daten bezüglich der älteren Funde: nach *Moucha 2005* und *Chvojka – Havlice 2009*.

Übersetzt von O. Chvojka

Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D.
Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
Dukelská 1
370 51 České Budějovice
chvojka@muzeumcb.cz
Archeologický ústav
Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
Branišovská 31a
370 05 České Budějovice

PhDr. Petr Menšík, Ph.D.
Katedra archeologie
Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni
Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
mensik.p@email.cz

